

Asia: VN/25570/2023-OM-54

Lausuntopyyntö työryhmän mietinnöstä; uusi välitysmenettelylaki

Lausunnonantajan lausunto

1. Yleistä

Työryhmän mietintö on selkeä ja pragmaattinen. Välimiesmenettelyn kuulumista Suomen oikeusjärjestykseen, kuten muidenkin länsimaiden oikeusjärjestyksiin, pidetään itsestään selvänä lähtökohtana. Tästä syystä välimiesoikeuksien toiminnan valtiosääntöisten ja muiden oikeudellisten perusteiden avaamista ei ole ymmärrettävästi pidetty tarpeellisena.

Mikäli välimiesmenettely keksittäisiin vasta nyt, jouduttaisiin epäilemättä pohtimaan, miten välimiesten toimintaa tulisi arvioida perustuslain 3 §:n sekä myös 21 §:n ja 9 luvun säännösten kannalta. Vaikka perustuslain 124 § ei koske tuomiovallan käyttöä, olisi senkin tulkintaa koskevilla perustuslakivaliokunnan kannanotoilla epäilemättä vähintäänkin analogista merkitystä asian arvioinnissa.

Perustuslain 3 §:n 3 momentin mukaan tuomiovaltaa käyttävät riippumattomat tuomioistuimet, ylimpinä tuomioistuinina korkein oikeus ja korkein hallinto-oikeus. Perustuslain 99 §:n mukaan ylintä tuomiovaltaa riita- ja rikosasioissa käyttää korkein oikeus sekä hallintolainkäyttöasioissa korkein hallinto-oikeus. Ylimmät tuomioistuimet valvovat lainkäyttöä omalla toimialallaan.

Selvää lienee, että riitaisten riita-asioiden ratkaiseminen on perustuslaissa tarkoitetun tuomiovallan käyttämisen ydinaluetta. Välimiesmenettelyn valtiosääntöinen sovittaminen tuomiovallan käyttämisen ydinalueelle saattaisikin asian jatkovalmistelussa edellyttää järjestelmän oikeutusta kuvaavia selventäviä perusteluja, vaikka asiaa pidettäisiinkin ongelmattomana.

On myös huomattava, että välityslausekkeen merkitys saattaa rikoksen uhrin yllätykseksi ulottua myös rikosprosessiin (ks. KKO 2008:102) ja rajoittaa rikoksen uhrin prosessuaalisia oikeuksia

rikosprosessissa tavalla, jolla saattaa olla merkitystä myös perustuslain 21 §:ssä turvatun oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kannalta (ks. esittelijän mietintö mainitussa ratkaisussa).

Voimassa olevan välimiesmenettelystä annetun lain 2 §:n mukaan välimiesten ratkaistavaksi voidaan asianosaisten välisin sopimuksin saattaa sellainen yksityisoikeudellinen riitakysymys, josta voidaan tehdä sovinto. Lainkohdasta ilmenee, että välimiesmenettely on osapuolten väliseen sopimukseen perustuva, tuomioistuimessa tapahtuvalle oikeudenkäynnille vaihtoehtoinen riitojen ratkaisemisen tapa. Välimiesmenettelylain 5 §:n 1 momentin mukaan kannetta kysymyksestä, joka on välimiesten ratkaistava, ei saa ottaa tuomioistuimessa tutkittavaksi, jos vastapuoli tekee siitä väitteen ennen kuin hän vastaa pääasiaan.

Pohtiessaan välimiehen tehtävään liittyneitä vastuukysymyksiä korkein oikeus totesi ratkaisussaan KKO 2005:14 seuraavaa (kohta 11) :

- ”Välimiesmenettelyssä on kysymys asianosaisten välisen erimielisyyden ratkaisemista koskevan suoritteen ostamisesta.”
- ”... luonteeltaan välimiehen tehtävä rinnastuu riippumattoman tuomarin tehtävään”.

Asian jatkovalmistelussa saattaisi olla aiheellista pohtia myös välimiesoikeuden jäsenen tehtävään liittyviä rikos- ja siviilioikeudellisia vastuita ja arvioida tarvetta säätää niistä erikseen. Kuten korkein oikeus on todennut, välimiesoikeuden jäsenen tehtävä rinnastuu riippumattoman tuomarin tehtävään. Tuomarin virkavastuuta tehtävään ei kuitenkaan liity.

Tuomarin tehtävässä käytetään merkittävää julkista valtaa. Kuten korkein oikeus on edellä mainitussa ratkaisussaan todennut, välimiesmenettelyssä ”erimielisyyden ratkaisemista koskeva suorite” ostetaan muualta - usein kuitenkin nimenomaan tuomarilta virkaan kuuluvien tehtävien ulkopuolelle sivutoimena ulkoistettuna. Kysymys voi olla esimerkiksi siitä, että korkeimman oikeuden jäsen ratkaisee välimiehenä tänään samantyyppisen siviilijutun, jonka hän ensi viikolla ratkaisee virassaan. Vaikka tehtävä on tosiasiallisesti sama, vastuut ja tehtävän valtiosääntöinen luonnehdinta kuitenkin poikkeavat toisistaan tavalla, joka luonnostellun uuden lain säätämisen jälkeenkin jäisi epäsymmetriseksi.

Suomessa on kansainvälisen yleislinjan mukaisesti puollettu välimiehen suppeahkoa vastuuta asettumatta kuitenkaan suomalaisittain vieraan common law -maiden täydellisen vastuuimmunitetin kannalle (ks. Mika Hemmo: Välimiesmenettely 2022, s. 49–50 ja 427–431). Ottaen huomioon välimiesoikeuden jäsenten tehtävän tuomarin tehtävään rinnastuva luonne, vastuukysymyksistä olisi nähdäkseni syytä säätää laissa.

Pidän jossain määrin epäjohdonmukaisena, että perustuslain 124 §:ssä tarkoitettuja julkisia hallintotehtäviä ulkoistettaessa perustuslakivaliokunnan lausuntokäytännössä (esim. PeVL 17/2021 vp s. 20, PeVL 65/2018 vp s. 9, PeVL 50/2017 vp s. 3 ja PeVL 26/2017 vp s. 49) edellytetään, että ulkoistettujen tehtävien hoitajille, kuten vaikkapa katsastusmiehille, säädetään vastaava rikosoikeudellinen virkavastuu kuin virkamiehille, mutta välimiehille, joiden tehtävä rinnastuu tuomarin tehtävään, lainsäätäjä ei säätäisi minkäänlaista erityistä vastuuasemaa.

2. 1 luku Yleiset säännökset

Luonnostellun lain 1 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan lakia sovellettaisiin välitysmenettelyyn, jonka paikka on Suomessa. Asianosaiset voisivat sopia välitysmenettelyn paikasta. Välitysoikeus määräisi välitysmenettelyn paikan, jos asianosaiset eivät olisi siitä sopineet. Voimassa olevaa lakia tarkennettaisiin niin, että välitysoikeuden olisi välitysmenettelyn paikkaa harkitessaan otettava huomioon paikan tarkoituksenmukaisuus asian olosuhteiden ja käsittelyn kannalta.

Lakiin otettaisiin etäyhteyden käyttöä koskeva uusi säännös, jonka mukaan välitysoikeus voisi asianosaisia kuultuaan määrätä, että suullinen käsittely tai kuuleminen järjestetään kokonaan tai osittain etäyhteydellä. Käsittely voitaisiin toimittaa myös kokonaan kirjallisessa menettelyssä. Välitystuomio katsottaisiin annetuksi välitysmenettelyn paikassa, vaikka se olisi tosiasiallisesti laadittu ja allekirjoitettu muulla paikkakunnalla.

Vaikuttaa siis siltä, että asianosaiset voisivat sopia välitysmenettelyn paikaksi Suomen, vaikka asiat hoidettaisiin etäyhteyksin tai kirjallisesti ilman fyysistä liittymää Suomeen. Välimiesoikeuden jäsenten ei tarvitse olla Suomen kansalaisia. Välitystuomion kumoamista koskeva asia ja muut tuomioistuimiin etenevät välitysoikeuden toiminnan edellyttämät asiat käsiteltäisiin tästä huolimatta suomalaisessa tuomioistuimessa.

3. 2 luku Välityssopimus

Työryhmä ehdottaa, että voimassa olevan lain mukaisesta välityssopimuksen kirjallisen muodon vaatimuksesta luovuttaisiin. Riidan ratkaisemisesta välitysmenettelyssä voitaisiin siten jatkossa sopia muotovapaasti ja siis myös suullisesti. Tätä on perusteltu (s. 21) lähinnä sillä, että tiukkaa kirjallisen muodon vaatimusta voidaan pitää vanhentuneena ja liike-elämän sopimuskäytäntöihin huonosti soveltuvana.

Työryhmän perustelut eivät vakuuta. Välityssopimuksia ei käytetä pelkästään liike-elämässä, ja lisäksi vaikuttaa oudolta, jos liike-elämässä, jossa usein suositaan pitkiä kirjallisia sopimuksia, välimiesmenettelystä kuitenkin sovittaisiin käytännössä suullisesti tai muuten vapaamuotoisesti.

Välimiesmenettelystä sopiminen merkitsee poikkeuksellista valtion tuomioistuinlaitoksen käytöstä luopumista, ja kuten edellä on todettu välityslausekkeen hyväksynnällä voi olla merkitystä myös rikosprosessissa (ks. KKO 2008:102). Kuten työryhmä on todennut (s. 102) sitoutumalla välityslausekkeeseen asianosainen luopuu vapaaehtoisesti tietyistä ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan takaamista oikeuksista, mikä ei ole vastoin ihmisoikeussopimusta edellyttäen, että luopuminen on tehty a) vapaaehtoisesti, b) laillisesti ja c) yksiselitteisesti.

Mikäli välityssopimusta ei tehdä kirjallisesti vaan esimerkiksi suullisesti, on käytännössä vaikeaa jälkikäteen kontrolloida, onko välityssopimus tehty EIT:n ratkaisuisissa (Beg S.P.A. v. Italia, 20.5.2021, kohta 127, Semenya v. Sveitsi, 10.7.2025, kohta 197 ja Tabbane v. Sveitsi, 1.3.2016, kohta 27) edellytetyllä tavalla.

Nykyisen lain mukainen kirjallisen muodon vaatimus täyttyy työryhmänkin toteamin (s. 28) tavoin käytännössä myös, jos välityssopimus sisältyy asianosaisten väliseen viestinvaihtoon tai viestinvaihdossa viitataan vakioehtoihin taikka muuhun välityslausekkeen sisältävään asiakirjaan. Vaatimusta ei tältä osin voitane pitää liian tiukkana edes liike-elämän tarpeisiin nähden.

4. 3 luku Välitysoikeuden kokoonpano

Välitysoikeuden kokoonpanoa koskevat säännökset luonnostellun lain 3 luvussa vastaavat sisällöltään pääosin voimassa olevaa lakia. Laissa ei kuitenkaan enää viitattaisi kansallisiin tuomarin esteellisyysperusteita koskeviin säännöksiin. Tätä on perusteltu (s. 29) sillä, että tuomarin esteellisyysperusteista irtaantuminen ei kaventaisi välitysoikeuden jäsenen esteellisyysperusteiden sisältöä, mutta tekisi sääntelyn helpommin ymmärrettäväksi, erityisesti välitysmenettelyn ulkomaisille käyttäjille.

Työryhmän perustelu ei tältä osin vakuuta. Välimiesoikeuden jäsenen esteellisyyttä koskeva kysymys ratkaistaisiin suomalaisen tuomarin toimesta suomalaisessa tuomioistuimessa, joten on johdonmukaista, että kotimaiset ”tuomarin jäävit” ovat sovellettavien säännösten joukossa. Oikeudenkäymiskaaren 13 luvussa luetellut esteellisyysperusteet ovat kattavat ja selkeät ja saatavissa useilla eri kielillä. Pidän yllättävänä, jos välitysmenettelyn ulkomaisilla käyttäjillä on vaikeaa ymmärtää niiden sisältöä tai laissa olevaa viittausta niihin.

5. 4 luku Välitysoikeuden toimivalta

Luonnosteltu luku sisältää säännökset välitysoikeuden toimivaltaa koskevan kysymyksen saattamisesta tuomioistuimen ratkaistavaksi. Tämä koskisi myös sellaista välitysoikeuden toimivaltaratkaisua, jossa välitysoikeus on katsonut, että se on vain osittain toimivaltainen. Asianosaisella olisi oikeus saattaa asia tuomioistuimen ratkaistavaksi 30 päivän kuluessa välitysoikeuden toimivaltaratkaisun sisältävän päätöksen tai välitystuomion tiedoksisaannista. Toimivaltainen tuomioistuin olisi Helsingin hovioikeus.

Välitysoikeuksien toiminnan ominaispiirteisiin näyttää olennaisesti liittyvän se, että asiat halutaan hoitaa yleisten tuomioistuinten ulkopuolella, mutta ongelmatilanteissa apua haetaan kuitenkin tuomioistuimista ja edellytetään niiden palvelevan välitysoikeuksien toimintaa, vaikka kysymys olisi jutusta, jolla ei olisi edes muuta liityntää Suomeen kuin se, että asianosaiset olisivat nimenneet välitysoikeuden paikaksi Suomen.

Välitysmenettelyä koskevien asioiden käsittely tuomioistuimessa keskitettäisiin Helsingin hovioikeuteen ja Länsi-Uudenmaan kärjäoikeuteen. Helsingin hovioikeudessa käsiteltäisiin välitystuomion kumoamista ja täytäntöönpanoa, välitysoikeuden jäsenen esteellisyyttä, välitysoikeuden toimivaltaa sekä välitysoikeuden määräämän turvaamistoimen täytäntöönpanoa koskevat asiat. Länsi-Uudenmaan kärjäoikeudessa käsiteltäisiin muun muassa välitysoikeuden asettamista ja välitysoikeuden palkkioita koskevat asiat.

Sekä Helsingin hovioikeus että Länsi-Uudenmaan kärjäoikeus ovat Suomen kuormittuneimpia ja ruuhkaisimpia tuomioistuimia. Kaikki välitysoikeuksia palvelevat lisätyöt hidastavat tavanomaisempien asioiden käsittelyä.

6. 5 luku Asian käsittely välitysmenettelyssä

Koska välitysoikeudella ei ole toimivaltaa pakkokeinojen käyttämiseen, välitysoikeudella olisi luonnosteltujen säännösten mukaan mahdollisuus pyytää oikeusapua tuomioistuimelta todistelun hankkimiseksi, kuten nykyisinkin. Voimassa olevaa lakia ehdotetaan täydennettäväksi säännöksillä välitysoikeuden jäsenten osallistumisesta tuomioistuimessa tapahtuvaan kuulemiseen.

Tuomioistuimella ei olisi harkintavaltaa, vaan sen olisi suoritettava välitysoikeuden pyytämä toimenpide, jollei siihen ole estettä. Välitysoikeus siis käyttäisi itsenäistä ja riippumatonta tuomioistuinta välikappaleena eikä tuomioistuimella olisi mahdollisuutta kieltäytyä toteuttamasta välitysoikeuden pyyntöä. Välitysoikeuden jäsenet ja asianosaiset olisi otettava mukaan käsittelyyn ja heille olisi varattava mahdollisuus esittää kysymyksiä.

Tuomioistuinavusteinen todistajan kuuleminen tapahtuisi ilmeisesti kärjätuomarin puheenjohtolla oikeustalon istuntosalissa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun säännöksiä noudattaen. Vaikka välitysoikeuksien toiminta ei yleensä ole julkista siten kuin tuomioistuinten toiminta yleensä, todistajien kuuleminen kärjäoikeudessa tapahtuisi ilmeisesti lähtökohtaisesti julkisessa istunnossa. Epäselvää on, huudettaisiinko juttu sisään ja olisiko istuntosalin ovella tavanomainen juttulista sekä sähköisellä ilmoitustaululla jutun tiedot. Mikäli välitysoikeuden jäsenenä olisi esimerkiksi korkeimman oikeuden oikeusneuvos, hänellä olisi oikeus tulla paikalle ja esittää todistajalle kysymyksiä. Tilanne näyttäisi ulkopuolisen tarkkailijan silmissä perin oudolta, jos korkeimman oikeuden jäsen kuulustelisi todistajia kärjäoikeudessa.

Asian jatkokäsittelyssä olisi syytä pohtia tuomioistuinavusteisen todistajan kuulemisen julkisuuteen liittyviä kysymyksiä. Yleisessä tuomioistuimessa tapahtuvalle oikeudenkäynnille on ominaista julkisuus, joka ilmenee asianosaistietojen julkisuutena, yleisön oikeutena seurata istuntoja sekä oikeudenkäyntiaineiston ja tuomion asiakirjajulkisuutena.

7. 6 luku Välitustuomio

Luonnosteltujen säännösten mukaan asianosaisella olisi oikeus 30 päivän kuluessa välitustuomion tai välitysmenettelyn lopettamista koskevan päätöksen tiedoksisaannista hakea tuomioistuimelta muutosta välitysoikeuden palkkioita ja kulukorvauksia koskevaan päätökseen. Toimivaltainen tuomioistuin olisi Länsi-Uudenmaan käräjäoikeus.

Työryhmä lähtee siitä (s. 89), että asia käsiteltäisiin tuomioistuimessa oikeudenkäymiskaaren 8 luvun mukaisena hakemusasiانا. Vaikuttaa kuitenkin ilmeiseltä, että tällainen asia muuttuisi kuulemisten jälkeen riitaiseksi ja olisi käytännössä käsiteltävä kuten laaja riita-asia.

8. 7 luku Välitustuomion kumoaminen

Työryhmän ehdotuksen mukaan oikeusjärjestyksen perusteiden vastaisuus ei olisi enää välitustuomion mitättömyysperuste, vaan peruste välitustuomion kumoamiselle. Oikeusjärjestyksemme perusteiden vastainenkin välitustuomio jäisi siis lopulliseksi, jos sen kumoamista ei vaadittaisi kanteella määräajassa.

Oikeusjärjestyksen perusteiden vastaisuus voi olla kysymyksessä esimerkiksi, jos välitustuomio koskisi rikolliseen toimintaan kuten huumausainekauppaan tai prostituution järjestämiseen suoraan tai välillisesti liittyvää velkaa taikka kysymys olisi rahanpesusta. Jos tuomio velvoittaisi lain kieltämään suorituksen tai olisi rangaistusluonteinen tavalla, jota ei voida pitää hyväksyttävänä, kysymys voisi niin ikään olla oikeusjärjestyksen perusteiden vastaisuudesta.

Pidän perusteltuna, että oikeusjärjestyksen perusteiden vastaiset välitustuomiot olisivat jatkossakin mitättömiä suoraan lain nojalla toisin kuin työryhmä esittää.

9. 8 luku Välitustuomion tunnustaminen ja täytäntöönpano

Työryhmä ehdottaa, että välitustuomion tunnustamista ja täytäntöönpanoa koskeva sääntely muutettaisiin mallilakia vastaavaksi niin, että Suomessa ja vieraassa valtiossa annettua välitustuomiota koskisivat jatkossa lähtökohtaisesti samat täytäntöönpanon esteperusteet.

Minulla ei ole työryhmän mietinnöstä tältä osin lausuttavaa.

10. 9 luku Voimaantulo- ja siirtymäsäännökset

Minulla ei ole työryhmän mietinnöstä tältä osin lausuttavaa.

11. Pääasialliset vaikutukset (mietinnön luku 4.2)

Työryhmä odottaa ehdottamansa uudistuksen lisäävän kansainvälisen liike-elämän luottamusta Suomen sääntely- ja toimintaympäristöön ja siten helpottavan kotimaisten yhtiöiden ja muiden oikeushenkilöiden mahdollisuuksia sopia ulkomaisten sopimuskumppaniensa kanssa välitysmenettelyn paikaksi Suomi.

Ehdotuksen arvellaan lisäävän Suomen houkuttelevuutta kansainvälisten välitysmenettelyjen paikkana. Kehityksen ennakoidaan vahvistavan kotimaisten oikeudellisten ja muiden asiantuntijapalvelujen kysyntää ja välillisesti hyödyttävän myös muuta palvelusektoria.

Välitysoikeuksien toimintaan liittyvien tuomioistuinasioiden keskittäminen Helsingin hovioikeuteen ja Länsi-Uudenmaan käräjäoikeuteen tukee työryhmän mielestä välitysmenettelyn kotimaisten ja kansainvälisten käyttäjien näkökulmasta välitysmenettelyyn liittyvien tuomioistuinten toimintatavojen tehokkuutta ja ratkaisukäytännön ennakoitavuutta.

Työryhmän arvion mukaan ehdotuksella ei olisi merkittäviä vaikutuksia viranomaisiin tai oikeusjärjestelmän toimivuuteen. Toimivallan keskittäminen Helsingin hovioikeuteen ja Länsi-Uudenmaan käräjäoikeuteen edellyttää työryhmän arvion mukaan vain vähäisiä hallinnollisia järjestelyjä, mutta ehdotus ei kokonaisuutena arvioiden muuttaisi tuomioistuinten tehtäviä tai vaikuttaisi niiden toimintakykyyn.

Tehtävänäni ei ole arvioida sitä, kuinka tarkoituksenmukaista on pyrkiä siihen, että kansainvälisten yhtiöiden oikeudenhoitoa toteutetaan Suomessa yksityisissä välitysoikeuksissa, jotka viime kädessä kuitenkin monin tavoin tukeutuvat kuormitettujen yleisten tuomioistuinten toimintaan. Mikäli Suomen houkuttelevuus kansainvälisten välitysmenettelyjen paikkana lisääntyy, lisääntyvät myös yleisten tuomioistuinten työt tavalla, jota on syytä asian jatkovalmistelussa arvioida tarkemmin.

12. Muut huomiot

Työryhmän mietinnön perusteella yleisvaikutelmaksi jää, että välitysoikeuksia käytettäisiin ennen muuta kansainvälisessä liiketoiminnassa. Käytännössä välityslausekkeita käytetään kuitenkin myös esimerkiksi rakennusalan konsulttisopimuksissa ja monenlaisissa urheilijasopimuksissa, joita urheiluliitotkin nykyisin käytännössä edellyttävät kaikilta valmennusryhmiin kuuluvilta urheilijoilta. Urheiluun liittyvissä sopimuksissa välitysoikeudeksi nimetään usein urheilun oikeusturvalautakunta.

Lautakunnan puheenjohtajana toimii käytännössä aina korkeimman oikeuden oikeusneuvos ja sihteerinä kärjätuomari tai muutoksenhakutuomioistuimen esittelijä.

Tuomarin välimiestehtävät riippumattomuuden ja puolueettomuuden näkökulmasta ovat oma merkittävä aiheensa, jota en tässä yhteydessä katso aiheelliseksi käsitellä enemmälti. Totean kuitenkin, että asian jatkokäsittelyssä tätäkään näkökulmaa ei ole syytä täysin sivuttaa, kun arvioidaan esimerkiksi edellä käsiteltyä välitysoikeuden jäsenten roolia tuomioistuinavusteisessa todistajien kuulemisessa kärjäoikeudessa.

Hirvonen Jarmo
Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia - oikeusasiamies Jari Råman,
esittelijänä EsN Jarmo Hirvonen